

Федченко Олексій Сергійович
старший викладач кафедри вогневої
підготовки Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

Забезпечення прав людини є основоположним принципом діяльності органів правопорядку в демократичній державі. Згідно з Конституцією України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Однією з ключових інституцій, відповідальних за захист прав і свобод, є Національна поліція України, діяльність якої регулюється Законом України «Про Національну поліцію». Поліцейська діяльність передбачає не лише сервісні функції, але й необхідність застосування примусу у випадках, визначених законом. Саме в таких ситуаціях виникає ризик порушення прав і свобод особи, що вимагає належного правового регулювання, прозорості та контролю.

З принципів, на яких ґрунтується діяльність Національної поліції, в тому числі під час застосування поліцейських заходів примусу, ми можемо виділити такі основні:

- верховенство права – принцип, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями;
- дотримання прав і свобод людини – передбачає що обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції та має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування;
- законність – цей принцип наголошує, що поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України

Стаття 29 Закону України «Про Національну поліцію» [2], ґрунтуючись на принципах діяльності поліції, визначає що саме є поліцейським заходом та які вимоги до поліцейських заходів існують.

Отже, поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України.

Перелік поліцейських заходів, в тому числі заходів примусу, чітко визначений законом, застосування будь-якого заходу примусу, або якщо це стосується такого заходу примусу, як спеціальний засіб, будь-якого предмета, що прямо не вказаний в законі, заборонено.

Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

На нашу думку, необхідний захід – це захід, який створює мінімальні обмеження щодо прав і свобод людини і є єдиним можливим для застосування у конкретній ситуації.

Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

В даному випадку законодавець вказує, що обмеження прав і свобод повинні бути співрозмірні шкоді, що завдається охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, така заподіяна шкода може бути меншою, рівнозначною, однак не більшою, ніж завдається. Ця вимога убезпечує від надмірного та невиправданого застосування сили.

Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Ця вимога передбачає, що при наявній можливості у застосуванні декількох поліцейських заходів, повинен бути обраний той поліцейський захід, за допомогою якого поліція зможе виконувати свої повноваження максимально ефективно з мінімальним обмеженням прав і свобод людини.

Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

Ця вимога є обов'язковою для всіх поліцейських заходів примусу і ґрунтується також на основних принципах діяльності поліції.

Необхідно зазначити, що поліцейські заходи превентивного характеру обмежують права людини, однак не несуть загрози для таких основоположних та природних прав, як право людини на життя. В той же час поліцейські заходи примусу є прямим втручанням у особисту свободу, тілесну недоторканність та інші права людини, гарантовані як Конституцією України (ст. 28, 29), так і міжнародним правом (ст. 3, 5 ЄКПЛ) [3]

Згідно статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);

- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї .

Всі три заходи примусу мають конкретну мету застосування, про що не потрібно забувати виконавцям, які перебувають у стресовому стані під час екстремальної ситуації, якою безсумнівно є застосування будь-якого поліцейського заходу примусу. Можемо виділити дві основні мети застосування поліцейських заходів примусу:

- 1) припинення протиправних дій;
- 2) затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Застосування будь-якого поліцейського заходу примусу може мати негативні наслідки (навіть летальні), що вказує на необхідність суворого дотримання вимог законодавства щодо порядку і правил застосування поліцейських заходів примусу. Вказаний порядок чітко прописаний в статтях 43-46 Закону України «Про Національну поліцію». Не потрібно також забувати про таку важливу вимогу, що закріплюється в законі на всіх етапах, а саме про обов'язок негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату. Саме в цей момент можливе перевищення влади і службових повноважень, пов'язане із порушенням та обмеженням прав людини, катуванням, знущанням і т. ін. Окрім того, відповідно до норм міжнародного права, особа не може зазнавати жорстокого або нелюдського поводження навіть під час затримання або припинення правопорушення. Будь-який захід повинен мати законну мету, бути необхідним у демократичному суспільстві та застосовуватись мінімально необхідними засобами.

Попри законодавче врегулювання, на практиці існують певні проблеми із забезпеченням прав людини при застосування примусу:

- 1) надмірне або невинуватене застосування сили, особливо під час масових заходів;
- 2) недостатня відеофіксація дій поліції, що ускладнює об'єктивне розслідування скарг;
- 3) формальне реагування на скарги з боку інспекцій внутрішнього контролю.

Для вдосконалення ситуації варто:

- 1) запровадити обов'язкову відеофіксацію всіх випадків застосування примусу;
- 2) посилити незалежний громадський контроль за діями поліції;
- 3) удосконалити підготовку поліцейських з акцентом на права людини;
- 4) розробити єдину цифрову систему обліку застосування сили [4].

Поліцейські заходи примусу є необхідним і водночас ризикованим елементом діяльності Національної поліції. Саме тому так важливо, щоб їх застосування здійснювалося виключно в рамках закону, з дотриманням прав людини та міжнародних стандартів. Можемо стверджувати, що Закон України «Про Національну поліцію» створює юридичне підґрунтя для таких дій, однак потребує неухильного дотримання принципів прав людини при реалізації в практичній поліцейській діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Звіт Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2023 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua>

Юрченко Артем Олексійович,

здобувач ступеня вищої освіти магістр
Навчально-наукового експертно -
криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС: СТРАТЕГІЯ ТА ЕТАПИ НАБЛИЖЕННЯ

Питання європейської інтеграції є одним із ключових пріоритетів зовнішньої політики України з моменту проголошення незалежності. Європейський Союз, представляє собою модель регіонального співробітництва, заснованого на спільних цінностях, принципах демократії та верховенства права. Україна, поділяючи ці цінності та прагнучи до модернізації своєї економіки та суспільства, бачить своє майбутнє у тісній інтеграції з ЄС, а в перспективі - і повноправному членстві. Прагнення України до членства в ЄС набуло особливої актуальності в умовах сучасних геополітичних викликів та агресії з боку російської федерації. Європейська інтеграція розглядається як гарант суверенітету, безпеки та стабільного розвитку країни, а також як інструмент для реалізації масштабних реформ та підвищення рівня життя громадян.

Необхідність пристосування українського законодавства до законодавства ЄС було проголошено ще у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу 11 червня 1998 року. Пізніше її доповнила Концепція адаптації законодавства України до законодавства ЄС 16 серпня 1999 року, на основі якої мали розроблятися щорічні плани роботи вищих органів виконавчої влади, спрямовані на досягнення цієї мети. Наступним кроком стала “Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу”, прийнята 18 березня 2004 року